

CI. — Ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν ἡ μακαριότης αὐτοῦ.

Ἡ γὰρ μακαριότης αὐτοῦ ἐστὶν ἡ νοητὴ αὐτοῦ ἐνέργεια, ὡς ἐδείχθη· τὸ δὲ νοεῖν τοῦ Θεοῦ ἐδείχθη ἡ οὐσία αὐτοῦ.

Ἔτι, ἐδείχθη τὸν Θεὸν πρῶτως θέλει τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· ἀλλὰ θέλει πρῶτως καὶ μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ μακαριότητα· ταῦτόν ἄρα ἐστὶν αὐτῷ οὐσία τε καὶ μακαριότης.

Ἔτι, τὰ ἄλλα ὁ Θεὸς θέλει διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα· θέλει δὲ καὶ διὰ τὴν ἰδίαν μακαριότητα· ἡ μακαριότης ἄρα αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ ἐστὶν, ὥστε καὶ ἡ μακαριότης
10 ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν.

CI. — Ὅτι ἀπλῶς καὶ τελείως μακάριός ἐστιν.

Τὸ γὰρ κατ' οὐσίαν ὄν μαλλον ἐστὶ τοῦ κατὰ μετοχὴν λεγομένου, ὡσπερ τὸ πῦρ, τελειότερον παντὸς πυρώδους· ὁ δὲ Θεὸς μακάριός ἐστι
15 κατ' οὐσίαν, ὅτι αὐτός ἐστι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, τὰ δὲ ἄλλα κατὰ μετοχὴν· ἐστὶν ἄρα ἀπλῶς καὶ τελείως μακάριος, καὶ ἡ μακαριότης αὐτοῦ πάσης ἄλλης ὑπερεκτείνεται· ὁ δ' ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι πάσας μακαριότητας περιέχει τρόπῳ τινὶ τελειοτάτῳ· ἀντὶ μὲν γὰρ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας, ἔχει τὴν τελειοτάτην καὶ αἰδίον ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων θεωρίαν· ἀντὶ
20 τῆς πρακτικῆς, οὐχ ἑνὸς ἢ ἀνθρώπου ἢ πόλεως ἢ οἰκίας, ἀλλὰ τοῦ παντὸς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ δὲ ψευδὴς καὶ γεώδης εὐδαιμονία οὐκ ἔχει εἰ μὴ τινα σκιὰν τῆς τελειοτάτης ἐκείνης τελειότητος· συνίσταται γὰρ κατὰ τὸν
f. 88^v Βοήτιον | ἐν πέντε τισίν· ἡδονῇ, πλούτῳ, δυνάμει, ἀξίᾳ, καὶ φήμῃ· ἔχει δὲ ὁ Θεὸς ἀκροτάτην μὲν εὐφροσύνην ἐφ' ἑαυτῷ καὶ καθόλου χαρὰν ἐπὶ
25 πᾶσιν ἀγαθοῖς ἀμιγῆ τοῦ ἐναντίου· ἀντὶ πλούτου, παντοίων ἀγαθῶν πᾶσαν αὐτάρκειαν· ἀντὶ δυνάμεως, ἀπειρον δύναμιν· ἀντὶ ἀξίας, τὸ πρωτεῖον καὶ τὴν βασιλείαν τῶν ὄντων πάντων· ἀντὶ δὲ φήμης, τὸ θαῦμα παντὸς νοῦ τοῦ γινώσκοντος αὐτόν. Αὐτῷ τῷ ἰδίῳ μακαρίῳ τιμῇ καὶ δόξᾳ εἰς αἰῶνας ἀμήν: —

17 ὁ: peut-être τὸ A

LIVRE DEUXIEME.

Dieu créateur.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

I. — Συνέχεια τῶν προηγουμένων πρὸς τὰ ἐπόμενα: —

„Ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου“· τοῦτο πρὸς τὴν πρώτην ἐνεργειαν ἀναφέρεται τὴν ἐν τῷ ἐνεργοῦντι μένουσαν, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ νοεῖν καὶ θέλειν· „Καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασί σου ἀδολεσχῆσω“, τοῦτο πρὸς τὴν δευτέραν, ἥτις τοῦ γινομένου τελειότης ἐστίν, ὡς τὸ θερμαίνειν⁵ καὶ πυρίζειν, καὶ οἰκοδομεῖν καὶ τὰ ὅμοια· ἃ δὴ γένη τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐν τῷ Θεῷ ὑπερκειμένως εὐρίσκονται· καὶ ὁ σοφὸς περὶ ἀμφοτέρων θεωρεῖ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ὡς οἶόν τε περὶ τῆς προτέρας ἐνεργείας ἔφθημεν διαλαβόντες, ἐνθα περὶ τῆς θείας γνώσεως καὶ θελήσεως διειλιφάμεν, ὑπολείπεται νῦν περὶ τῆς δευτέρας διαλαβεῖν, ἧγουν δι' ἧς ὑπὸ¹⁰ τοῦ Θεοῦ προάγονται καὶ κυβερνῶνται τὰ κτίσματα.

II. — Ὅτι ἡ θεωρία τῶν κτισμάτων χρήσιμος τῇ πίστει.

Ἡ τοιαύτη δὲ τῶν θείων ἐπιτηδευμάτων ἀδολεσχία, ἀναγκαία πρὸς τὸ εἰσαγαγεῖν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν περὶ Θεοῦ γνώσιν, πρῶτον, ὅτι ἐκ¹⁵ τῆς τῶν ποιημάτων ἐπισκέψεως τὴν σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ [συμπεραίνειν] δυνάμεθα, ὡς τῆς πρὸς τὴν αὐτοῦ ὁμοιότητα κοινωνίας ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτοῦ ἅπασι κεχυμένης· δεύτερον, ὅτι ἡ τοιαύτη θεωρία εἰς ὕμνον τῆς ὑψηλοτάτης τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἄγει, καὶ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν αἰδῶ περὶ τὸν Θεὸν κίνει· τρίτον, ὅτι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἐντεῦθεν ψυχαὶ εἰς²⁰ τὸν θεῖον ἔρωτα παροτρύνονται, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς· „Εὐφράνας με, Κύριε, ἐν τοῖς ποιήμασί σου, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσονται.“· τέταρτον, ὅτι τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ, εἰς τὴν εἰκόνα τῆς θείας μεταμορφούμεθα τελειότητος· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντα γινώσκει, καὶ οἱ ἄν-²⁵θρωποι περὶ Θεοῦ ὑπὸ τῆς Γραφῆς παιδευόμενοι πρῶτον τὰ ἐκ Θεοῦ ἀποκαλυφθέντα, εἶτα καὶ τῶν κτισμάτων ἐπιστήμονες δι' αὐτῆς γίνονται, καὶ ὁμοιότητά τινα τῆς θείας οὕτω κτῶνται σοφίας.

2 Ps. 143, 5   5 γινομένου corrigé de γενομένου A   16 [συμπεραίνειν]: σοφίαν A. Par distraction, Scholarios a répété le mot σοφίαν, et oublié le verbe correspondant au texte latin (= colligere), sans lequel la phrase n'a pas de sens
21 Ps. 111, 5

III. — Ὅτι τὸ γινώσκειν τὰς τῶν κτιστῶν φύσεις χρήσιμον πρὸς τὸ τὰς περὶ Θεὸν αἱρέσεις ἀνασκευάζειν.

Ἐπιπέρι τὰ κτίσματα αἱρέσεις τῆς ἐν τῇ πίστει ἀληθείας πολλάκις ἀπάγουσιν, καθόσον ἀληθῶς τῇ τοῦ Θεοῦ γνώσει μάχονται· ἢ γὰρ τὸ μὴ δυνάμενον εἶναι εἰ μὴ | ἀφ' ἑτέρας αἰτίας πρώτην αἰτίαν καὶ Θεὸν ἀποφαίνονται, ὡσπερ οἱ πᾶν σῶμα Θεὸν οἰηθέντες, τῷ μηδὲν ἐπέκεινα τῶν ὀρωμένων κτισμάτων ὑπολαβεῖν· ἢ τὸ μόνον τοῦ Θεοῦ ὄν, τῶν κτισμάτων τισὶν ἐπιγράφουσιν ἐκ τῆς περὶ τὰ κτίσματα πλάνης, οἱ τὴν τῶν πραγμάτων παραγωγὴν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν μελλόντων καὶ τὴν τῶν παραδόξων ἐνέργειαν ἑτέραις αἰτίαις παρὰ τὸν Θεὸν ἐπιγράφουσιν· ἢ ἐκβάλλουσι τινὰ τῆς πρὸς τὴν θεῖαν ἐνέργειαν τάξεως, δύο τιθέντες αἰτία· ἢ ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης ποιῆσαι τὰ ὄντα τὸν Θεὸν ἀξιοῦντες, ἢ τὰς τῶν ἀνθρώπων θελήσεις τοῖς ἀστροῖς ὑποτιθεῖσιν, ἢ τοὺς ἀγγέλους δημιουργοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἢ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς θνητὰς ἀξιοῦσιν· ὧν αἴτιον ἀπάντων ἢ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἄγνοια· ὅθεν καὶ τοῖς περὶ τὰ κτίσματα πλανωμένοις· ὡσπερ ἀσεβέσιν ὁ ψαλμὸς ἐπανεκτείνεται, ὅτι „οὐ συνῆκαν τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καθελεῖς αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ οἰκοδομήσεις αὐτούς“.

IV. — Ὅτι ὁ φυσικὸς καὶ ὁ θεολόγος ἑτέρως περὶ τῶν κτισμάτων θεολογοῦσιν.

Ὁ μὲν γὰρ φιλόσοφος ἐκεῖνα σκέπτεται, ἃ τούτοις κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἀρμόζει, καὶ καθόσον εἰσὶν ἐν ἑαυτοῖς· ὅθεν καὶ κατὰ τὰ διάφορα τῶν πραγμάτων γένη διάφορα μέρη τῆς φιλοσοφίας εὐρίσκονται· ὁ δὲ πιστὸς ἐκεῖνα μόνον περὶ τὰ κτίσματα σκέπτεται, ἃ τούτοις ἀρμόττει καθόσον πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγονται, ὡς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένα, ἢ αὐτῷ ὑποτεταγμένα· καὶ ἃ δὲ ἐν τοῖς κτίσμασι σκοποῦσι κοινῶς, δι' ἄλλων ἀρχῶν καὶ ἄλλων παραδιδόασιν· ὁ μὲν γὰρ φιλόσοφος τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν ἰδίων αἰτίων τοῦ πράγματος, ὁ δὲ πιστὸς ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας λαμβάνει, ἢ γοῦν ὅτι οὕτω παραδέδοται, ἢ ὅτι εἰς δόξαν ἀνήκει Θεοῦ, ἢ ὅτι ἡ θεία δύναμις ἄπειρος· ὅθεν καὶ μεγίστη σοφία καλεῖται ὡς τὴν ὑψηλοτάτην αἰτίαν σκοποῦσα· ἢ δὲ ἀνθρωπίνη δουλεύουσα· ὅθεν καὶ ἐκ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς ἐνίοτε προχωρεῖ ἡ θεία· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πίστεως πρώτη ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ θεωρία, εἶτα ἡ περὶ τῶν κτισμάτων, ὡς τελειότερα καὶ τῇ θεῖα γνώσει ὁμοιότερα, ὅς ἑαυτὸν γινώσκων, τὰ ἄλλα γινώσκει.

V. — Περὶ τῶν λεχθησομένων.

Πρῶτον οὖν ἐροῦμεν περὶ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς τῶν ὄντων·

Δεύτερον, περὶ τῆς αὐτῶν διακρίσεως·

Τρίτον, περὶ τῆς φύσεως τῶν παρηγμένων καὶ διακεκριμένων.

VI. — Ὅτι ὁ Θεὸς ἀρχὴ ταῖς ἄλλοις τοῦ εἶναι.

Ἐδείχθη γὰρ ἀνωτέρω εἶναι τινα πρώτην αἰτίαν ποιητικὴν, ἣν Θεὸν εἶναι φαμέν· ἢ δὲ ποιητικὴ αἰτία τὰ ἴδια ἀποτελέσματα εἰς τὸ εἶναι f. 39^v παράγει· ὁ Θεὸς ἄρα τοῖς ἄλλοις ἐστὶν αἰτία τοῦ εἶναι.

Ἔτι, ὡς ἐνέργεια ὢν, ποιήσει τινα ὄντα ἐνεργείᾳ· καὶ πάντα ποιήσει 10 ὡς ἐσχάτη καὶ εἰλικρινῆς ἐνέργεια· ὡς δὲ τελειοτάτη, ποιήσει ὁμοία ἑαυτῷ καὶ θέλων καὶ δυνάμενος, καὶ τῷ νοεῖν αὐτοῦ καὶ τῷ θέλειν, καὶ ἀποτελέσματα προάξει, οὐ μόνον ἐν ἑαυτῷ ἀποχρήσεται.

VII. — Ὅτι ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις ἐστὶν ἐν αὐτῷ.

Ὡς γὰρ ἡ πρακτικὴ δύναμις ἔπεται τῷ δυνάμει ὄντι, οὕτως ἡ ἐνεργητικὴ τῷ ἐνεργείᾳ· τῷ δὲ Θεῷ ἐνεργείᾳ εἶναι ἀρμόζει.

Ἔτι, ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν· ὁ δὲ Θεὸς ποιητὴς πάντων· ὡς ἐν τοῖς ψαλμοῖς· „Δυνατὸς εἶ Κύριε“. Καὶ αὐθις· „Τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου“.

VIII. — Ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ.

Ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, οὕτως αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἐνεργητικὴ αὐτοῦ δύναμις· ἢ γὰρ ἐνεργητικὴ δύναμις ἀρμόζει τινὶ καθόσον ἐστὶν ἐνεργείᾳ.

Ἔτι, οὐ ἡ δύναμις οὐκ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ, δυνάμεως τινὸς μετοχῆ δυνατὸς ἐστὶν· ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχει, αὐτὸς ὢν τὸ εἶναι αὐτοῦ.

Ἔτι, οὐ ἡ δύναμις οὐκ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ, ἢ δύναμις συμβεβηκὸς ἐστὶν· ὅθεν καὶ ἡ φυσικὴ δύναμις ἐν τῷ δευτέρῳ εἶδει τῆς ποιότητος τάττεται· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐ δύναται εἶναι συμβεβηκός.

Ἔτι, ὡς πρῶτως ποιοῦν καὶ καθ'αυτὸν ποιῶν, τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ ποιεῖ· ὅ δὲ τι ποιεῖ, ἢ αὐτοῦ ἐνεργητικὴ ἐστὶ δύναμις.

IX. — Ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἡ ἐνέργειά ἐστὶν αὐτοῦ.

Τὰ γὰρ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ ὄντα καὶ ἀλλήλοις εἰσὶ ταυτά· ἢ δὲ θεία δύναμις ἢ αὐτὴ ἐστὶ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ· ἣν δὲ καὶ ἡ θεία ἐνέργεια ὁμοίως ἢ αὐτὴ τῇ οὐσίᾳ.

X. — Πῶς ἂν ἐν τῷ Θεῷ ἡ δύναμις λέγοιτο.

Λέγεται δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἡ δύναμις οὐχ ὡς ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὡς ἀρχὴ τοῦ γεγενημένου, τουτέστιν οὐ τῇ πρὸς τὴν ἐνέργειαν παραθέσει· οὐ γὰρ διενήνοχεν αὐτῆς, εἰ μὴ κατὰ τὸν τῆς ἐπινοίας τρόπον, καθόσον ὁ ἡμέτερος νοῦς διαφόροις νοήμασι τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν δύναμιν θεωρεῖ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὰ γεγενημένα παραθέσει ὁ τε νοῦς καὶ ἡ θέλησις ἐν τῷ Θεῷ οὐκ εἰσὶν ὡς δυνάμεις, ἀλλ' ὡς ἐνέργειαι μόνον· ὅθεν καθόλου κατὰ τὰς ἔνδον τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας ἡ δύναμις οὐ λεχθήσεται εἰ μὴ τῷ τῆς ἐπινοίας τρόπῳ, οὐ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ πράγματος· κυρίως δὲ τὰ ἀπο-
10 τελέσματα μόνον ἀποσκοπεῖ.

XI. — Ὅτι περὶ Θεοῦ λέγεται τι ἀναφορικῶς πρὸς τὰ κτίσματα.

Εἰ γὰρ τῷ Θεῷ ἀρμόζει ἡ δύναμις τῇ πρὸς τὰ ἴδια ἀποτελέσματα
16 παραθέσει, ἡ δὲ δύναμις λόγον ἀρχῆς ἔχει, ὡς εἴρηται, ἡ δὲ ἀρχὴ πρὸς τὸ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀναφορικῶς λέγεται, δηλονότι ὅτι δυνατόν τινα περὶ Θεοῦ λέγεσθαι ἀναφορικῶς τῇ πρὸς τὰ ἴδια ἀποτελέσματα παραθέσει.

Ἔτι, τὰ ὄντα ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Θεὸν λέγονται κατὰ τὸ εἶναι αὐτῶν, ὃ ἐξ αὐτοῦ ἔχουσιν ἡρτημένον· ἀνάπαλιν ἄρα καὶ ὁ Θεὸς πρὸς
20 αὐτὰ ἀναφορικῶς λέγεται.

Ἔτι, ἡ ὁμοιότης τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὰ ποιήματα οὐκ ἄνευ ἀναφορᾶς· καὶ ὁ Θεὸς ἐπιστήμην ἔχει, οὐχ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων· ἡ δὲ πρὸς τὸ ἐπιστητὸν ἀναφορικῶς λέγεται.

Ἔτι, τὸ πρῶτον καὶ ἔσχατον ἀναφορὰν τινα ἐπιφέρει· ἃ περὶ Θεοῦ
25 λέγονται· ὡς τὸ ὄν καὶ τὸ κινεῖν, καὶ τὸ ποιεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

XII. — <Ὅτι αἱ ἀναφοραὶ αὗται οὐκ εἰσὶ πραγματικῶς ἐν τῷ Θεῷ.>

Αἱ δὲ ἀναφοραὶ αὗται οὐκ εἰσὶ πραγματικῶς ἐν τῷ Θεῷ· οὔτε γὰρ
30 ὡς συμβεβηκότα, ἃ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ ὅλως· οὔτε ὡς αὐτῇ ἡ θεία οὐσία· οὐ γὰρ δυνατόν αὐτὴν ἐξωτερικοῦ τινὸς ἡρτησθαι ὅλως, ὡς ἅπαν τὸ πρὸς τι λεγόμενον, τρόπον τινὰ αὐτοῦ ἡρτηται.

XIII. — <Ὅτι αἱ προειρημέναι ἀναφοραὶ οὐχ ὑφεστήκασιν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ.>

Ἄλλ' οὐδὲ δύναται λέγεσθαι ὡς αἱ προειρημέναι ἀναφοραὶ ὑφεστήκασιν
ἐξω ὡσπερ τινὰ πράγματα ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ· ἦν γὰρ ἂν τις καὶ πρὸς ἐκεῖνα

9 κυρίως sic A   25 τὸ ὄν, lecture douteuse   29 Sous le titre du chap. XI
Scholarios résume les 3 chapitres suivants (XII-XIV)

ἀναφορά τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστι τῶν ὄντων πάντων ἀρχή, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον· οὐκ ἄρα αἱ σχέσεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ποιήματα ἔξω τοῦ Θεοῦ εἰσι πράγματα ὑφ' ἑστώτα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ Θεῷ εἰσι καὶ οὐ λέγονται κατ' αὐτοῦ πραγματικῶς, λείπεται ἀποδίδοσθαι αὐτῷ ταύτας κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐπινοίας, καθὼς ὅτα ἄλλα πρὸς αὐτὸν ἀναφέρονται· ὁ γὰρ ἡμέτερος νοῦς τῷ νοεῖν τόδε τι πρὸς ἄλλο ἀναφερόμενον, καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῶν συνεπινοεῖ. Τὰ μὲν οὖν κατηγορούμενα τοῦ Θεοῦ, εἴπερ σοφία καὶ θέλησις, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ δηλοῦσι καὶ πραγματικῶς περὶ αὐτοῦ λέγονται· αἱ δὲ εἰρημέναι ἀναφοραὶ κατὰ τὸν τῆς ἐπινοίας τρόπον μόνον· οὐ μέντοι ψευδῆς ὁ νοῦς διὰ τοῦτο· 10 καθὼς γὰρ νοεῖ τὰς διαφορὰς τῶν ὄντων ὀριζομένας, εἰς τὸν δημιουργὸν αὐτῶν ἀναφορικῶς τινα κατηγορεῖ τοῦ Θεοῦ· ὡς περ τὸ ἐπιστητὸν νοοῦμεν καὶ σημαίνομεν καθὼς ἡ ἐπιστήμη ἀναφέρεται πρὸς αὐτό, τῆς ἀναφορᾶς ἐπινοία μόνον οὐσίας ἐν τῷ ἐπιστητῷ τῆς τοιαύτης, πράγματι δὲ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῷ ἐπισταμένῳ. 15

XIV. — <Ὅτι τὸ πλῆθος τῶν σχέσεων οὐ μάχεται τῇ θείᾳ ἀπλότητι.>

Ἄλλ' οὐδὲ τῇ θείᾳ ἀπλότητι τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων σχέσεων μάχεται, | ἐπεὶ τῷ τῆς ἐπινοίας ἔπονται τρόπῳ· οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν ἡμέτερον 1. 40^v νοῦν πολλαχῶς νοεῖν ἀναφερόμενα εἰς τὸ καθ' αὐτὸ ἀπλοῦν ὄν, καὶ οὕτω τὸ ἀπλοῦν ἐκεῖνο ἐν πολλῇ σχέσει θεωρεῖν· ὅσῳ γὰρ τι μᾶλλον ἐστὶν ἀπλοῦν, τοσοῦτῳ μείζονος ἐστὶ δυνάμεως καὶ πλειόνων ἀρχῆ, καὶ τούτου μᾶλλον πολλαχῶς νοεῖται ἀναφερόμενον· ὡς περ τὸ σημεῖον πλειόνων ἐστὶν ἀρχὴ ἢ ἡ γραμμὴ, ἢ ἡ ἐπιφάνεια. Τὸ τοίνυν περὶ Θεοῦ πολλὰ ἀναφορικῶς 25 λέγεσθαι τῇ ἐσχάτῃ τούτου ἀπλότητι μάλιστα μαρτυρεῖ.

XV. — Ὅτι ὁ Θεὸς αἰτία πᾶσι τοῦ εἶναι.

Ἐπεὶ δέδεικται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ τοῦ εἶναι ἀρχή, περαιτέρω δεικτέον, ὅτι οὐδὲν παρ' αὐτὸν ἐστὶν εἰ μὴ ἀπ' αὐτοῦ· ἀδύνατον γὰρ ἐν τι δυσὶν 30 ἀρμόζειν καὶ ἑκατέρῳ καθ' ἑαυτό, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ θάτερον θατέρου εἶναι αἰτίαν, ἢ ἄλλο τρίτον καὶ ἀμφοῖν αἰτίον εἶναι· ἀλλὰ τὸ εἶναι κατηγορεῖται κατὰ τοῦ παντός, ὅτι ἐστὶ, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ· τῷ δὲ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶν αἰτίον τοῦ εἶναι· τούτῳ ἄρα προσήκει αἰτίῳ εἶναι τοῦ τὸ πᾶν εἶναι· τὸ πᾶν ἄρα ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ πᾶν ὃ κατὰ τινα τρόπον ἐστὶν. 35

Ἔτι, ὁ Θεὸς ἐδείχθη μάλιστα ὢν· ἐστὶν ἄρα αἰτιὸς πάντων ὢν κατηγορεῖται τὸ ὄν, καὶ κατ' οὐσίαν ὢν· αἰτιὸς ἄρα πάντων τῶν κατὰ μετοχὴν ὄντων, καὶ τελειότατον καὶ ἔσχατον ἀγαθόν, καὶ ἐνέργεια εἰλικρινής· οἷς πᾶσι προσήκει τὸ καὶ πᾶσιν αἰτίον εἶναι αὐτὸν τῆς ἐκάστων οὐσίας.

Τούτο δὲ καὶ τῇ Γραφῇ πάση βεβαιούται· ἐν γὰρ ψαλμοῖς· „Ὁς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς“· ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν“· καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παύλου, τὸ πανταχοῦ.

6

XVI. — Ὅτι οὐ ζητεῖ ὕλην προὑποκειμένην.

Εἰ γὰρ προὑπάρχει τι τοῦ θεοῦ ἀποτελέσματος, ἐξ οὗ ποιεῖ αὐτὸ ὁ Θεός, ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐπ’ ἄπειρόν ἐστι προβαίνειν, ὅπερ ἀδύνατον δείκνυσιν ὁ Φιλόσοφος ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτίοις, ἢ καταντήσομεν εἰς τι πρῶτον, ὅπερ ἕτερον οὐ προὑποτίθησιν· ὁ δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς οὐ δύναται εἶναι· ἐδείχθη γὰρ μὴ ὦν ὕλη τινός, οὔτε ἕτερόν τι τοῦ Θεοῦ δύναται εἶναι, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστιν αἰτία τοῦ εἶναι· καταλείπεται τοίνυν μὴ ζητεῖν τὸν Θεὸν ἐν τῷ παραγεῖν τι ὕλην προὑποκειμένην, ἐξ ἧς ἐνεργήσειεν ἄν.

Ἔτι, τὸ ἐξ ἀνάγκης ζητοῦν ἐν τῷ ποιεῖν προὑποκειμένην ὕλην μερικῶς ἔστιν ἐνεργοῦν· ὁ δὲ Θεὸς καθόλου τοῦ εἶναι αἰτία.

f. 41 Ἔτι, ὁ Θεὸς πρώτη αἰτία ὦν, οὐ ποιεῖ διὰ κινήσεως καὶ μεταβολῆς, ἢ γίνεται τοδι ὄν ἐκ τουδι ὄντος, ἢ μᾶλλον τουδι μὴ ὄντος, καὶ τὰ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ποιοῦντα ποιεῖ· ἀλλὰ ποιεῖ ὄν ἀπλῶς ἐκ μὴ ὄντος ἀπλῶς· ὥστε οὐ ζητεῖ προὑποκειμένην ὕλην.

20 Ἔτι, ἡ θεία δύναμις ἀπλῶς ἔστιν ἄπειρος· οὐκ ἄρα ὕλην ζητεῖ, ἧς ἡ δύναμις οὐκ ἔστιν ἄπειρος.

Ἔτι, ὁ Θεὸς καθόλου τοῦ εἶναι παντὸς ποιητικός· οὐκ ἔστι δὲ μία ὕλη δυνάμει πρὸς τὸ καθόλου εἶναι, ἀλλὰ διάφοροι τῶν διαφόρων πραγμάτων αἱ ὕλαι· οὐκοῦν οὐκ ἔστιν οὐδεμία ὕλη τῷ Θεῷ ἀνάλογος, οὐδ’ ἄρα ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ ζητούμενη πρὸς τὸ ποιεῖν.

Ἔτι, ἡ πρώτη ὕλη ἀμηγέπη ἐστίν· ἔστι γὰρ ἐν δυνάμει ὄν· ὁ δὲ Θεὸς πάντων τῶν ὄντων ἐστίν αἰτία, ὥστε καὶ τῆς ὕλης τῆς πρώτης· οὐκ ἄρα δεῖται πρὸς τὸ ἐνεργεῖν προὑποκειμένης ὕλης.

30 XVII. — Ὅτι τὸ κτίζειν οὔτε κίνησις οὔτε μεταβολή.

Ἡ γὰρ κίνησις ἢ μεταβολὴ ἐνέργειά ἐστι τοῦ ὄντος δυνάμει, ἢ τοιούτου· ἐν δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν, ἢ ἔστιν ἄνευ προὑποκειμένης ὕλης, οὐκ ἄλλο τι προὑφίσταται ἐν δυνάμει, ὃ δέξαιτ’ ἄν τὴν ἐνέργειαν.

35 Ἔτι, ἐν πάσῃ μεταβολῇ καὶ κινήσει ἀνάγκη εἶναι τι ἄλλως ἔχον νῦν τε καὶ πρότερον· ὅπου δὲ ὄλη ἢ τοῦ πράγματος οὐσία εἰς τὸ εἶναι παράγεται, ἀδύνατον τοῦτ’ εἶναι· ἦν γὰρ ἄν τι οὐ παρηγμένον ἀλλὰ προὑποκειμένον τῇ μεταβολῇ· τοιοῦτον δὲ τὸ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν.

XVIII. — < Αἱ κατὰ τοῦ δημιουργεῖν ἀντιθέσεις. >

Πῶς δ' ἂν λύοιντο αἱ κατὰ τοῦ δημιουργεῖν ἀντιθέσεις τινῶν ἐκ τῆς κινήσεως καὶ μεταβολῆς, βῆδιον παντὶ συνιδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ συντομίας χάριν παρίεμεν.

XIX. — Ὅτι τὸ δημιουργεῖν ἄνευ μεταβάσεως ἐστίν.

Ὅτι δὲ πᾶσα δημιουργία ἄνευ μεταβάσεως ἐστίν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν· καὶ γὰρ ἡ μετάβασις ἰδία ἐστὶ τῆς κινήσεως· τὸ δὲ κτίζειν οὔτε κινήσις ἐστίν, οὔτε κινήσεως ὄρος, ὥσπερ ἡ γένεσις· οὐδεμία ἄρα μετάβασις ἐστίν ἐν αὐτῷ.

Ἔτι, ἐν πάσῃ μεταβατικῇ κινήσει ἐστὶ τι μέσον πρὸς τὰ πέρατα αὐτῆς· 10 μεταξὺ δὲ τοῦ μὴ εἶναι καὶ εἶναι, ὥσπερ τινῶν ἄκρων ὄντων τοῦ κτίζειν, οὐδέν ἐστίν.

Ἔτι, ἡ μετάβασις ἐκ τῆς ἐνδείας τῆς ὕλης γίνεται· ὅθεν ἐπειδὴν τελείως διατεθῆ πρὸς τὸ εἶδος, ἐν ἀκαρεῖ δέχεται τοῦτο· τὸ δὲ κτίζειν ἐν τῷ ἀκαριαίῳ ἐστίν· οὔτε γὰρ ζητεῖται τι ἐκ τοῦ μέρους τῆς ὕλης ὡς 15 εἴρηται, οὔτε τὸ ποιοῦν | δεῖται τινος πρὸς τὸ ποιεῖν, ὃ δεήσει διὰ κινήσεως f. 41 v αὐτῷ παρεῖναι πρότερον· ἐδείχθη γὰρ ἀκίνητον ὄλωσ. Ἔστιν ἄρα τὸ κτίζειν ἐν τῷ ἀκαριαίῳ, καὶ ὁμοῦ τι κτιζόμενον ἔκτισται, ὥσπερ ὁμοῦ τι φωτίζεται καὶ πεφωτισμένον ἐστίν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν ἀρχῇ πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐν τῇ ἀρχῇ δηλαδὴ τοῦ χρόνου, ὡς 20 ὁ θεὸς ἐξηγεῖται Βασιλεῖος, ἣν ἀνάγκη ἀδιαίρετον εἶναι, ὡς ἐν ἔκτῳ τῶν φυσικῶν δείκνυσιν ὁ Φιλόσοφος.

XX. — Ὅτι οὐδὲν σῶμα δύναται κτίζειν.

Πᾶν γὰρ σῶμα ποιεῖ κινούμενον· κινεῖται δὲ ἐν χρόνῳ δήπου, ὥστε 25 κατὰ μετάβασιν ποιεῖ· τὸ δὲ κτίζειν εἴρηται μὴ ἔχειν μετάβασιν.

Ἔτι, τὸ κτίζειν ἀπείρου δυνάμεως· οὐδεμία δὲ δύναμις σώματος ἄπειρος, ὡς ἐν ὀγδόῳ τῶν φυσικῶν.

XXI. — Ὅτι τὸ δημιουργεῖν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ μόνου.

Τὸ γὰρ δημιουργεῖν ἐστὶ πρώτη ἐνέργεια, οὐδεμίαν ἐτέραν προὑποτιθεῖσα, καὶ προσήκει τῷ πρώτῳ ποιοῦντι, ὃς ἐστὶν ὁ Θεός.

Ἔτι, πᾶν ποιοῦν προὑποτίθησι τῇ ἑαυτοῦ ἐνεργείᾳ ἐκεῖνο, ὅθεν τὸ αἰτιατὸν αὐτοῦ ἀτόμως ὑφίσταται· οὐκ ἄρα δημιουργεῖ· τοῦτο γὰρ τοῦ ποιοῦντός ἐστίν, ὅπερ ἄπειρον ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶ παντὸς ὄντος προ- 35 ειληφὸς ὁμοιότητα.

XXII. — Ὅτι ὁ Θεός ἐστὶ παντοδύναμος.

Ἐκ τούτου δὲ φανερόν, ὅτι ἡ θεία δύναμις οὐχ ὀρίζεται πρὸς ἓν τι ἀποτέλεσμα· ἐστὶ γὰρ καθ' ἑαυτὴν αἰτία τοῦ εἶναι· καὶ τὸ εἶναι ἰδιόν 40

ἔστιν αὐτῆς ἀποτέλεσμα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πάντα ἑαυτὴν ἐκτείνει, ἅτινα τῷ λόγῳ τοῦ ὄντος οὐ μάχεται, ἤγουν ὅσα ἀντίφασιν οὐκ ἐπάγει· πάντα ἄρα δύναται ὁ Θεός, ἅτινα ἑαυτοῖς τὸν τοῦ ὄντος λόγον ἐγκλείουσιν.

Ἔτι, τὸ μὴ ἐκτεινόμενον πρὸς πάντα τῇ δυνάμει ποιοῦν, ἢ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἀποτελέσματος ἀδυνατεῖ, ὡς ἡ σωματικὴ οὐσία οὐ δύναται παράγειν ἀσώματον, ἢ διὰ τὴν ἀνοικειότητα τοῦ παραγομένου, ὡς ἡ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σπέρματι δύναμις οὐκ ἔχει παράγειν ἄλογον ἢ φυτόν· πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν ὅμοιον ποιεῖ· ἢ διὰ τὴν ὕλην ὠρισμένως ἔχουσιν πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, ὡς ὁ τέκτων οὐ δύναται ποιεῖν πρίονα· οὐδενὶ δὲ τῶν τρόπων τούτων δύναται τι ἀποτέλεσμα μὴ ὑποκεῖσθαι τῇ θείᾳ δυνάμει, πᾶν τε γὰρ ὃν ὁπωσοῦν ὅμοιον αὐτῷ ἔστιν ἀμηγέπη, τελειότητι τε καὶ ἀγαθότητι ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἔστιν, καὶ τῆς ὕλης αἰτιός ἐστι τῷ δημιουργεῖν αὐτήν· διὸ καὶ οὐ ζητεῖ ὕλην ἐν τῷ ποιεῖν, ἐκ μηδενὸς ὑφεστῶτος εἰς τὸ εἶναι παράγων· | οὔτε ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ κωλυθῆναι δύναται τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ὕλης. Καταλείπεται τοίνυν τὴν θείαν δυνάμιν εἰς τι ἀποτέλεσμα οὐχ ὀρίζεσθαι, ἀλλ' ἀπλῶς πάντα δύνασθαι, ὅπερ ἔστιν ταῦτόν τῷ παντοδύναμον εἶναι.

Τούτῳ συνάδει τὸ ἐν τῇ Γενέσει· „Ἐγὼ Θεὸς παντοδύναμος“· καὶ ἐν τῷ Ἰώβ· „Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι“· καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Λουκᾶ, ὡς ἐκ τοῦ ἀγγέλου· „Οὐκ ἀδυνατήσει παρά τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα“. Ἐλέγχονται ἐντεῦθεν καὶ οἱ πεπλανημένως δοξάσαντες ἀμέσως ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι ἐν ἀποτέλεσμα μόνον, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνο μόνον ὠρισμένης.

XXIII. — Ὅτι ὁ Θεὸς οὐ ποιεῖ τῇ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως.

Παντὸς τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ ποιοῦντος ἡ δύναμις εἰς ἓν ὠρισταὶ ἀποτέλεσμα, κἀντεῦθεν ἔστι τὰ φυσικὰ τὸν αὐτὸν ἀποβαίνειν τρόπον, εἰ μὴ τι κωλύσειεν· ἢ δὲ θεία δύναμις οὐ πρὸς ἓν ἀποτέλεσμα τέτακται, ὡς εἴρηται.

Ἔτι, ὁ Θεὸς διὰ νοῦ ποιεῖ· ὁ δὲ νοῦς οὐ ποιεῖ τὸ ἀποτέλεσμα εἰ μὴ μεσιτευσούσης θελήσεως, ἢ ἀντικείμενόν ἐστι τὸ νοητὸν ἀγαθόν, κινουὺν τὸν ποιοῦντα ὡς τέλος· ὁ Θεὸς ἄρα θελήσει ποιεῖ, οὐ φυσικῇ ἀνάγκῃ.

Ἔτι, τὸ πρώτως ποιοῦν κύριον τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ διὰ θελήσεως· καὶ ὁ Θεὸς ἔστι τὸ πρῶτον ποιοῦν.

Ἔτι, ἐνθα ἑκατέρωθεν συζεύγνυται ἡ ἐνέργεια, ὑψηλοτέρα ἔστιν ἢ κατὰ θέλησιν ἐνεργοῦσα τῆς κατὰ φύσιν ποιούσης δυνάμεις, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ νοῦς τῆς φυσικῆς ψυχῆς ὑψηλότερος· ἢ δὲ θεία δύναμις ἐσχάτη ἔστιν ἐν τοῖς οὔσι πᾶσιν· θελήσει ἄρα ἐνεργεῖ ἐν τοῖς πράγμασι καὶ οὐκ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως.

Τούτο καὶ ἐν ψαλμοῖς μαρτυρεῖται· „Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν“. Ἀναιρεῖται δὲ ἐντεῦθεν καὶ ἡ τῶν φιλοσόφων ἐκείνων πλάνη, οἱ τὸν Θεὸν ἔλεγον ποιεῖν ἐξ ἀνάγκης τῆς φύσεως.

XXIV. — Ὅτι τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ ποιεῖ.

6

Ἡ γὰρ θέλησις ἐκ τινος ἀντίληψως κινεῖται πρὸς τὸ ποιεῖν· ἐν δὲ τῷ Θεῷ θελήσει ποιοῦντι νοητὴ μόνον ἐστὶν ἀντίληψις· νοεῖ δὲ οὐδὲν εἰ μὴ τῷ νοεῖν ἑαυτόν, ὃ δὴ νοεῖν ἐστὶ σοφὸν εἶναι· κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν ἄρα ἐνεργεῖ πάντα.

Ἔτι, τὸ τάττειν τοῦ σοφοῦ ἐστὶ κατὰ τὸν Φιλόσοφον· ἐπεὶ γὰρ ἡ 10 τάξις γίνεται γνωσθείσης τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν τακτέων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς ἕτερόν τι ὅπερ ἐστὶ τέλος αὐτῶν, τὸ μὲν γινώσκειν τὰς σχέσεις καὶ ἀναλογίας τοῦ νοῦν ἔχοντος ἐστὶ· τὸ δὲ κρίνειν διὰ τῆς 1. 42^v ἀνωτάτης αἰτίας σοφίας ἐστὶν, καὶ οὕτως ἡ τάξις διὰ τῆς σοφίας γίνεται νοῦντος τινός· ἔθεν καὶ οἱ μηχανικοὶ λέγονται σοφοὶ διὰ τὸ τάττειν· ἐν 15 δὲ τοῖς οὗσι τάξις ἐστὶν ἀρίστη, καὶ ἐστὶν ὑπὸ τοῦ παραγαγόντος αὐτὰ Θεοῦ· οὐκοῦν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ ταῦτα παρήγαγεν.

Ἔτι, τῶν ποιητῶν, ὧν ἀρχὴ ἐστὶν ἡ θέλησις, ὁ λόγος ἡ τέχνη ἐστὶν· ὡς φησὶν ὁ Φιλόσοφος· τοῦ γὰρ γενέσθαι ὡδὶ τὴν οἰκίαν λόγος, ἡ ἐν τῷ οἰκοδόμῳ τέχνη· ἀλλὰ τὰ ὄντα παραβάλλονται πρὸς τὸν Θεὸν ὡς πρὸς 20 τεχνίτην τὰ τεχνητά· οὐκοῦν τῇ τάξει τοῦ νοῦ καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι ταῦτα παρήγαγεν· ὡς ἐν ψαλμοῖς λέγεται· „Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν“· καὶ ἐν Παροιμίαις· „Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν“.

XXV. — Πῶς ὁ παντοδύναμος τινὰ μὴ δύνασθαι λέγεται. 25

Ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ, ἡ δὲ παθητικὴ οὐδαμῶς· λεγόμεθα δὲ καθ' ἑκατέραν δύναμιν ἄλλα δύνασθαι. Οὐδὲν οὖν ὁ Θεὸς δύναται τῶν ἀνηκόντων τῷ δύνασθαι τῆς παθητικῆς δυνάμεως, οἷον οὐ δύναται εἶναι σῶμα οὔτε ὕλη· οὔτε δύναται μεταβληθῆναι, οὔτε τινὶ τρόπῳ ἐνδεῆς εἶναι οὔτε ποιεῖν, οὔτε ἐπιλανθάνεσθαι, οὔτε νικᾶσθαι, οὔτε βίαν 30 ὑφίστασθαι, οὔτε μεταγινώσκειν· ταῦτα γὰρ τοῖς ἔχουσι παθητικὴν δύναμιν προσήκει μόνοις.

Ἔτι, καὶ κατὰ τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν ἕνια λέγεται μὴ δύνασθαι ὁ Θεὸς ὡς αὐτῶν μὴ δυναμένων εἶναι ἢ γίνεσθαι· ταῦτα δὲ εἰσι τὰ ἀντίφασιν περιέχοντα· ἐν οἷς δηλονότι ἐναντίον τι τοῦ ὄντος ἐστὶν, ὃ δὴ 35 σκοπεῖ ἡ ἐνεργητικὴ τοῦ Θεοῦ δύναμις, δηλονότι τὸ ὄν· οἷον οὐ δύναται ποιῆσαι ὁμοῦ ἐν καὶ ταῦτόν εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ὅπερ ἐστὶ τὰ ἀντιφατικὰ εἶναι ὁμοῦ· ἢ εἶναι τι ὁμοῦ ὄρων καὶ τυφλόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ τὰ ἀντικείμενα

1 Ps. 134, 6

22 Ps. 103, 24

23 Prov. 8, 19

εἶναι ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ ταῦτόν· ἢ τὸν ἄνθρωπον μὴ ἔχειν ψυχὴν· ἢ τὸ γένος μὴ κατηγορεῖσθαι τοῦ εἴδους· καὶ ὅλως εἶναι τι ἄνευ τῶν οἰκείων ἀρχῶν· ἢ ποιῆσαι τὸ παρελθὸν μὴ γενέσθαι· τῆς γὰρ αὐτῆς ἀνάγκης εἶναι τι, ὅταν ἦ, καὶ γενέσθαι τι, ὅτε ἐγένετο. Ἔτι, οὐ δύναται ποιεῖν ἴσον ἑαυτῷ, ὁ Θεὸς οὐδὲ δύναται ποιεῖν ἑαυτὸν μὴ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθὸν ἢ μακάριον. Ἔτι, οὐ δύναται θέλειν τὸ κακόν, οὔτε ἀμαρτάνειν.

f. 48 XXVI. — Ὅτι ὁ θεῖος νοῦς οὐ στενοχωρεῖται ὠρισμένοις ἀποτελέσμασιν.

10 Εἰ γὰρ ἡ θεία δύναμις ὠρισμένοις ἀποτελέσμασιν οὐ στενοχωρεῖται, ὡς δέδεικται, ἀνάγκη καὶ περὶ τοῦ θείου νοῦ τὴν ὁμοίαν ἐξάγειν ἀπόφασιν.

Ἔτι, ἡ θεία σοφία πρὸς τὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα ὡς ἡ τοῦ τεχνίτου σοφία πρὸς τὰ τεχνητὰ παραβάλλεται· ἐκάστη δὲ τέχνη πρὸς πάντα ἐκτείνεται τὰ τῷ ὑποκειμένῳ γένει περιεχόμενα, ὡσπερ οἰκοδομικὴ πρὸς 15 πάσας οἰκίας· τὸ δὲ ὑποκείμενον γένος τῇ θείᾳ τέχνῃ ἐστὶ τὸ ὄν, ἐπεὶ αὐτὸς τῷ ἑαυτοῦ νῷ καθόλου τοῦ ὄντος ἐστὶν ἀρχή, ὡς ἀποδέδεικται· ὁ θεῖος ἄρα νοῦς πρὸς πάντα ἐκτείνει τὸ αἰτιατικὸν αὐτοῦ, οἷς ὁ λόγος τοῦ ὄντος οὐ μάχεται· πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, ὅσον ἀφ' ἑαυτῶν, ὑπὸ τοῦ ὄντος πέφυκε περιέχεσθαι. Οὐκ ἄρα ὁ θεῖος νοῦς ὠρισμένοις τισὶν ἀποτελέσμασι 20 στενοχωρηθήσεται, ὅπου γε δέδεικται νοεῖν αὐτὸν καὶ τὰ μήπω γεγονότα ἢ ὄντα ἢ ἐσόμενα.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ψαλμοῖς· „Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς“. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτ' ἀληθές ἐστίν, αὐτὸς μέντοι ἔστησεν ἑαυτῷ ὠρισμένα ἀποτελέσ- 25 ματα, ἅτινα τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεταγμένως προάγειν ἔμελλεν, ὡς ἐν τῇ Σοφίᾳ λέγεται· „Πάντα ἐν ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ καὶ μέτρῳ διέθηκας, Κύριε.“

XXVII. — Ὅτι οὐδὲν ἡ θεία θέλησις, ὁμοίως.

Εἰ γὰρ ὁ θεῖος νοῦς, ὡς δέδεικται, ὠρισμένοις ἀποτελέσμασιν οὐ 30 στενοχωρεῖται, ὅς προτίθησι τῇ θελήσει τὸ νοητὸν ἐν τῷ τοῦ ἀγαθοῦ λόγῳ, εἰκότως οὐδὲ ἡ θέλησις ὠρισμένοις ἀποτελέσμασι στενοχωρεῖται.

XXVIII. — Ὅπως ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ὀφειλόμενον ἐν τῇ τῶν ὄντων παραγωγῇ.

35 Ἡ μὲν δημιουργία οὐ πρόβεισι κατὰ τὸ ὀφειλόμενον τῇ δικαιοσύνῃ· οὔτε γὰρ τῆς καθόλου τῶν ὄντων παραγωγῆς προϋπόκειται τι, ᾧ τι ὀφείλετ' ἄν, καὶ ἕκαστον κτιστὸν πρᾶγμα διὰ τῆς δημιουργίας πρώτως εἴληφε τὸ ἔχειν ἴδιον τί, καὶ ὁ Θεὸς οὐδενὸς ἤρτηται, οὔτε δεῖται τινος,

ὥστε παράγειν ἐκ τοῦ τῆ δικαιοσύνη ὀφειλομένου. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῆ πρὸς Ῥωμαίους λέγεται· „Τίς πρότερον δέδωκεν αὐτῷ ἵνα ἀνταποδώσῃ“; Ἄλλ' εἰ καὶ μηδὲν προηγείται τῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς, ᾧ δύναται τι ὀφειλόμενον εἶναι, προηγείται μέντοι τὸ ἀκτίστον, καὶ ὃ ἐστὶ τοῦ κτίζειν ἀρχή· ἡ αὐτὴ γὰρ ἢ θεία ἀγαθότης προηγείται ὡς τέλος καὶ πρῶτον κινή- f. 43^v τικὸν τοῦ δημιουργεῖν· καὶ ταύτης τοίνυν ἀπολελυμένως θεωρουμένης, οὐδὲν ὀφειλόμενόν ἐστὶν ἐν τῆ τῶν πραγμάτων δημιουργίᾳ· οὔτε γὰρ προϋφέστηκέ τι ᾧ δύναται ἀρμόζειν ὀφείλειν τι τὸν Θεόν, οὔτε τις εὐεργεσία προϋφέστηκεν, οὔτε ἡ θεία τελειότης ἐξωτερικοῦ τινος δεῖται πρὸς τελείωσιν. Οὐδενὶ ἄρα ἀνάγκης τρόπῳ τῆ θεία ἀγαθότητί ἐστὶν ὀφειλό- 10 μενον τὸ τὰ πράγματα εἶς τὸ εἶναι παράγεσθαι, ἀλλ' ἢ μόνον κατὰ τρόπον πρεπώδους τινός, καθόσον δηλονότι τῆ θεία ἀγαθότητι τοῦτο πρέπει. Εἰ δὲ τὸν θεῖον ἀφορισμὸν θεωροῖη τις, ᾧ ἀφώρισεν ὁ Θεὸς τῷ ἑαυτοῦ νῷ καὶ τῆ θελήσει τὰ ὄντα ὑποστῆσαι, ἐξ ἀνάγκης πρόβεισιν ἢ τῶν ὄντων παραγωγή· ἀνάγκη γὰρ καὶ ὀφειλόμενον, ὅπερ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ποιήσοντα 15 ἔταξεν, ποιῆσαι αὐτὸν τοῦτο, καὶ ἀμήχανον μὴ ποιῆσαι. Ἄλλὰ τοῦτο τὸ ὀφειλόμενον οὐ συνίστησι τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον ἀρκούντως· αὐτοῦ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν οὐκ οἰκείως δικαιοσύνη λέγεται.

Ἄλλ' εὐρίσκεται τὸ ὀφειλόμενον τῆ δικαιοσύνη ἐν τῆ παραθέσει τοῦ ὑστέρου κτίσματος πρὸς τὸ πρότερον οὐ τῷ χρόνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ 20 φύσει. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν ἀνάγκην τὸ δέον ἐν τῆ τῶν πραγμάτων παραγωγῇ τριχῶς εὐρίσκεται· πρῶτον μὲν, ἵνα τὸ συνημμένον ὀφειλόμενον λαμβάνηται ἐκ πάσης τῆς τῶν ὄντων ὁλότητος πρὸς ἕκαστον αὐτῆς μέρος, ὃ πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ ὅλου ζητεῖται· εἰ γὰρ τοιοῦτον ὁ Θεὸς ἠθέλησε τὸ ὅλον γενέσθαι, ὀφειλόμενον ἦν τότε καὶ τότε τὸ μέρος γενέσθαι, ὧν 25 ἄνευ τὸ τοιοῦτον ὅλον εἶναι οὐ δύναται· δεύτερον, ἵνα λαμβάνηται τὸ ὀφειλόμενον τοῦ συνημμένου ἐξ ἑνὸς κτίσματος πρὸς ἕτερον, ὅλον εἰ τὰ ζῶα καὶ φυτὰ εἶναι ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ὀφειλόμενον ἦν τὰ οὐράνια σώματα δρᾶν, ἐξ ὧν συντηροῦνται· καὶ εἰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἠθέλησεν, ἀναγκαῖον ἦν γενέσθαι φυτὰ καὶ ζῶα καὶ τὰ ἄλλα, ὧν δεῖ τῆ αὐτοῦ ζωῆ· 30 τρίτον, ἵνα ἑκάστῳ κτίσματι τὸ συνημμένον λαμβάνηται τὸ ὀφειλόμενον ἐκ τῶν ἰδίων μερῶν καὶ ἰδιοτήτων καὶ συμβεβηκότων, ὧν τὸ κτίσμα ἐκεῖνο ἤρτηται ἢ ὅσον πρὸς τὸ εἶναι, ἢ ὅσον πρὸς τινὰ αὐτοῦ τελειότητα· ὡςπερ ὑποκειμένου θελήσει τὸν Θεὸν ποιῆσαι ἄνθρωπον, ὀφειλόμενον ἦν ἐκ ταύτης τῆς | ὑποθέσεως ψυχὴν ἐν αὐτῷ ζεῦξαι καὶ σῶμα καὶ αἰσθήσεις καὶ τὰ f. 44 ἐξωθέν τε καὶ ἐνδοθέν βοηθήματα· ἐν οἷς πᾶσιν οὐ τῷ κτίσματι λέγεται ὁ Θεὸς ὀφειλέτης, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ προορισμῷ πληρωθῆναι ὀφείλοντι. Οὕτω τοίνυν τὸ φύσει δίκαιον ἐν τοῖς οὖσιν εὐρίσκεται, ὅσον καὶ πρὸς τὴν τῶν

πραγμάτων δημιουργίαν και πρὸς τὴν αὐτῶν ἀλληλουχίαν· και διὰ τοῦτο λέγεται ὁ Θεὸς δικαίως και κατὰ λόγον συστήσασθαι πάντα και διοικεῖν.

XXX. — Πῶς ἐν τοῖς κτίσμασιν εἶη ἂν ἀπολελυμένη ἀνάγκη.

⁶ Εἰ δὲ και πάντα τῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως ὡς πρώτης αἰτίας ἤρτηται, ἥτις οὐδεμίαν ἀνάγκην εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἔχει εἰ μὴ ἐξ ὑποθέσεως κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν, διὰ τοῦτο μέντοι τῶν πραγμάτων οὐκ ἐκβάλλεται ἡ ἀπολελυμένη ἀνάγκη· ἡ μὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ὁλότης τῆς θελήσεως ἤρτηται τῆς πρώτης ἀρχῆς, ἐκάστου δὲ παραβαλλομένου πρὸς τὰς προσεχεῖς ἀρχάς,
¹⁰ εἰ και αὐται οὐκ ἐξ ἀνάγκης προάγοντο, ἀλλ' αὐτῶν ὑποτεθεισῶν, αὐτὸ ἐξ ἀνάγκης δεῖ τοιοῦτ' ἀκόλουθῆν· ὅλον ἐπέπερ ἄνευ τῶν οὐσιωδῶν ἐκάστου ἀρχῶν, αἱ εἰσιν ὕλη και εἶδος, τὰ πράγματα εἶναι οὐ δύνανται, τὸ ἐκ τοῦ λόγου τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν ἀρμόζειν τῷ πράγματι ἀνάγκη ἐν πᾶσιν ἀπολελυμένην ἔχειν ἀνάγκην, ὃ δὴ τριχῶς λαμβάνεται·

¹⁵ Ἐνα μὲν τρόπον, κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἀρχῶν πρὸς τὸ εἶναι ἐκείνου, οὐ εἰσιν ἀρχαί· ὅλον τὰ μετέχοντα τῆς ὕλης, ἥτις ἐν δυνάμει ἐστί, δεῖ ποτὲ μὲν εἶναι, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι, ὅλον φθαρτὰ εἶναι· τὰ δὲ εἶδη μόνον ὄντα οὐδέποτε εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ μὴ εἶναι, ὡς αἱ χωρισταὶ οὐσίαι, και ἀνάγκη αὐτὰς ἀφθάρτους εἶναι· ἔνια δὲ εἶδη ἐν ὕλῃ ὄντα, διὰ τὸ ἐξισοῦν
²⁰ τῇ ἑαυτῶν τελειότητι ὅλην τῆς ὕλης δύναμιν και μὴ ὑπομένειν αὐτῇ δύναμιν πρὸς ἕτερον εἶδος και ἐπομένως μηδὲ πρὸς τὸ μὴ εἶναι, ἀφθαρτα εἰσιν, ὡς τὰ οὐράνια σώματα. Ἐν οἷς δὲ τὸ εἶδος οὐ πληροῖ ὅλην τῆς ὕλης τὴν δύναμιν, και ἐν οἷς ἐναντιότης ἐστίν, ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις και στοιχειωτοῖς, ταῦτα φθαρτὰ εἰσιν.

²⁵ Δεύτερον δὲ τρόπον, ἐκ τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν ἔστιν ἐκ τοῖς πράγμασιν ἀπολελυμένη ἀνάγκη διὰ τὴν τάξιν, τὴν πρὸς τὰ μέρη τῆς ὕλης ἢ τοῦ εἶδους, εἰ συμβαίνοι τὰς τοιαύτας ἀρχάς ἐν τισι μὴ εἶναι ἀπλᾶς. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἰδίαι τοῦ ἀνθρώπου ὕλη τὸ μικτόν ἐστι σῶμα, και συμπεφορημένον και ὠργανωμένον, ἀνάγκη ἐστίν ἀπολελυμένως τὸν ἀνθρωπον, ἕκαστον
 f. 44^v τῶν στοιχείων και τῶν χυμῶν | και τῶν ἀρχικῶν ὀργάνων ἐν ἑαυτῷ ἔχειν· ὁμοίως, εἰ ὁ ἀνθρωπος ζῷον ἐστί, και εἰ λόγῳ χρώμενον ἐστί και θνητόν, και τοῦτ' ἐστί φύσις ἢ εἶδος ἀνθρώπου, ἀνάγκη τοῦτον και ζῷον εἶναι λογικόν.

Τρίτον δὲ τρόπον, διὰ τὴν τάξιν τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν πρὸς τὰς
³⁵ ἐπομένας τῇ ὕλῃ και τῷ εἶδει ιδιότητος· ὅλον ἀνάγκη τὸν πρίονα σκληρὸν εἶναι, ὅτι ἀπὸ σιδήρου ἐστίν· και τὸν ἀνθρωπον ἐπιστήμης εἶναι δεκτικόν, ὅτι λογικός ἐστιν.

Φανερόν δὲ και ὅτι ἡ ἀνάγκη ἢ ἐν τῇ ποιούσῃ αἰτία οὐσα, ἐν τισι μὲν τῆς τοῦ ποιούντος διαθέσεως μόνον ἤρτηται, ἐν τισι δὲ τῆς διαθέσεως τοῦ ποιούντος ἅμα και πάσχοντος· ὡσπερ ἐξ ἐρίου οὐκ ἂν ποτε ποιήσειεν

ὁ χαλκεὺς πρίονα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσθενὲς θερμὸν οὐκ ἂν μαλλάξειε σίδηρον ὥστε ἐξ αὐτοῦ γενέσθαι πρίονα, ὡς εἰκὸς ἐστίν.

XXXI. — Ὅτι οὐκ ἀνάγκη ἐξ αἰδίου εἶναι τὰ κτίσματα.

Εἰ γὰρ τὴν ὀλότητα τῶν κτισμάτων ἢ ἐν τι αὐτῶν ἀνάγκη ἐστίν εἶναι, δεῖ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἔχειν ἢ ἐξ ἑαυτῶν, ἢ ἐξ ἄλλου· ἐξ ἑαυτῶν μὲν οὖν, ἀδύνατον· δέδεικται γάρ, ὅτι πᾶν ὄν ἀπὸ τοῦ πρώτου ὄντος εἶναι ἀνάγκη· ὁ δὲ οὐκ ἔχει τὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ εἶναι· εἰ δ' ἀφ' ἑτέρου ἐστὶν ἡ ἀνάγκη, δῆλον ὅτι ἐκ τινος αἰτίας ἐξωτερικῆς· αὕτη δὲ ἢ ποιητικὴ ἐστὶν αἰτία, ἢ τέλος· ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς οὐ ποιεῖ ἐκ τινος ἀνάγκης, ὡς δέδεικται. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ἀπολελυμένως ἀνάγκη τὰ κτίσματα ἐκ τῆς ποιητικῆς αἰτίας. Ὁμοίως οὐδὲ ἐκ τῆς τελικῆς· τὰ γὰρ πρὸς τὸ τέλος οὐκ ἀπὸ τοῦ τέλους λαμβάνουσι τὴν ἀνάγκην εἰ μὴ καθόσον τὸ τέλος ἀνευ αὐτῶν ἢ οὐ δύναται εἶναι, ὡς οὐδὲ ἡ ζωὴ χωρὶς τοῦ σιτίου, ἢ οὐχ οὕτω καλῶς, ὡς οὐδὲ ἡ ὁδὸς ἀνευ ἵππου καλῶς· τὸ δὲ τέλος τῆς θείας θελήσεως, ἐξ ἧς τὰ ὄντα, οὐχ ἕτερόν τι τῆς θείας ἀγαθότητος, ἥτις οὐκ ἤρτηται τῶν κτισμάτων, οὔτε κατὰ τὸ εἶναι· ἐστὶ γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἐξ ἀνάγκης· οὔτε κατὰ τὸ εἶναι, ἐπεὶ καθ'αυτὴν ἐστὶ τελεία ἀπλῶς. Οὐκ ἄρα ἀπλῶς ἀναγκαῖον εἶναι τὰ κτίσματα· οὐδ' ἄρα ἀναγκαῖον τιθέναι, ὅτι ἐξ αἰδίου ἐγένοντο.

XXXII. — Λόγοι δεικνύντες αἰδία εἶναι, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰλημμένοι.

Πᾶν τὸ μὴ αἰεὶ ποιοῦν κινεῖται, ἐπειδὴν ποιῆ, ἢ καθ'αυτὸ ἢ κατὰ συμβεβηκός· ὁ δὲ Θεὸς οὐδετέρως κινεῖται· αἰεὶ ἄρα ὡσαύτως ποιεῖ· ἐκ δὲ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας τὰ ὄντα ἐν τῷ εἶναι συνίστανται· ἐξ αἰδίου ἄρα ἦσαν τὰ ὄντα.

Ἔτι, τὸ ἀποτελέσμα πρόεισιν ἐκ τοῦ ποιοῦντος διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια αἰδία ἐστίν· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ δυνάμει ποιεῖν εἰς τὸ ἐνεργεῖα ποιεῖν ἤχθη ὑπὸ τινος· καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἄρα κτιθέντα ἐξ αἰδίου ἐκτιστο.

Ἔτι, τῆς αἰτίας ὑποτεθείσης καὶ ἰκανῆς οὔσης, ἀνάγκη καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἔπεσθαι· ἀλλ' ὁ Θεὸς αἰτία τῶν ὄντων ὢν, καὶ ἰκανὴ ἐστὶν αἰτία διηνεκῶς· τοῦ Θεοῦ οὖν ἐξ αἰδίου ὄντος αἰτίας τῶν ὄντων, καὶ τὰ ὄντα ἐξ αἰδίου παρήκτο.

Ἔτι, ἐν τοῖς θελήσει ποιοῦσιν εὐθύς ἔπεται τῇ ὁρμῇ τῆς θελήσεως τί (εἶναι) ποίημα γίνεσθαι, εἰ μὴ εἴη συμπεπληρωμένη ἡ θέλησις, ἢ δι' ἐνδειαν τῆς δυνάμεως· ὁ δὲ Θεὸς ἐξ αἰδίου θέλει πᾶν ὅπερ ἂν θέλει· οὐ